

Sitorabonu TURSUNBOYEVA,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail: s.tursunboeva@gmail.com

NamDTU dotsenti P.Botirova taqrizi asosida

**MEDI-SAVODXONLIKNI OSHIRISH ORQALI AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH
STRATEGIYASI: YOSHLAR VA AHOLINING TELEGRAM-KONTENTNI TANQIDIY IDROK ETISH
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH**

Annotatsiya

Ushbu maqolada media-savodxonlikni oshirish orqali axborot madaniyatini shakllantirish strategiyalarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy diqqat markazi yoshlar va keng jamoatchilikning Telegram kabi zamonaviy ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Mazkur strategiyalar kontentni tahlil qilish, manipulyatsiyalarni aniqlash va axborot manbalarining ishonchligini baholash kabi ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi. Tadqiqot media-savodxonlik va axborot madaniyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda axborot oqimini tanqidiy baholash orqali yoshlar va aholi ongini rivojlantirishning samarali usullarini aniqlaydi.

Kalit so'zlar: media-savodxonlik, axborot, Telegram, ijtimoiy tarmoqlar, madaniyat, yoshlar, kontent tahlili, ishonchlik.

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ ПУТЁМ ПОВЫШЕНИЯ МЕДИА-ГРАМОТНОСТИ: РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО ВОСПРИЯТИЯ TELEGRAM-КОНТЕНТА У МОЛОДЁЖИ И НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматриваются стратегии формирования информационной культуры через повышение медиаграмотности. Основное внимание уделяется развитию у молодежи и широкой аудитории навыков критического восприятия контента в современных социальных сетях, таких как Telegram. Эти стратегии помогают формировать умения анализа контента, выявления манипуляций и оценки достоверности источников информации. Исследование демонстрирует взаимосвязь медиаграмотности и информационной культуры, а также определяет эффективные методы повышения критического мышления молодежи и населения при оценке информационных потоков в социальных сетях.

Ключевые слова: медиаграмотность, информация, Telegram, социальные сети, культура, молодежь, анализ контента, достоверность

**STRATEGY FOR FORMING INFORMATION CULTURE THROUGH ENHANCING MEDIA LITERACY:
DEVELOPING CRITICAL PERCEPTION SKILLS OF TELEGRAM CONTENT AMONG YOUTH AND THE
GENERAL POPULATION**

Annotation

This article examines strategies for developing information culture through the enhancement of media literacy. The study focuses on cultivating critical content evaluation skills among youth and the general public in modern social networks such as Telegram. These strategies assist in developing competencies in content analysis, detection of manipulations, and evaluation of information source reliability. The research highlights the interconnection between media literacy and information culture, while identifying effective methods for enhancing critical thinking skills among young people and the wider population when assessing information flows on social media platforms.

Key words: media literacy, information, Telegram, social networks, culture, youth, content analysis, reliability

Kirish. Raqamli va ijtimoiy tarmoqlar hamda ommaviy axborot vositalarining keskin o'sishi, axborot manbalari sonining ko'payishi bilan birga, jamiyatda "axborot maydoni" kengaymoqda. Ayniqsa, Telegram kabi platformalar xalq orasida keng tarqalgan bo'lib, ularning kontenti - yoshlar va keng jamoatchilik uchun muhim axborot manbaiga aylangan. Biroq, shuni ham e'tibordan qochirish lozimki, axborot maydonidagi tezkorlik - manipulyatsiyalar, yolg'on xabarlar va noto'g'ri ma'lumotlarning ham tarqalishini keltirib chiqaradi. Shuning uchun jamiyatda media - savodxonlikni oshirish hamda axborot madaniyatini shakllantirish bugungi kunning dolzarb vazifasiga aylandi.

So'nggi yillarda, davlat darajasida ushbu muhim yo'nalishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, 2025-yilda o'tkazilgan milliy forumlar, media sohasidagi modernizatsiya tashabbuslari va ilmiy konferensiyalar jarayonida media va

axborot madaniyatini rivojlantirishga doir murojaatlar va tashabbuslar ko'paydi. Bundan tashqari, Prezident Mirziyoyev media va axborot sohasidagi xodimlarni rag'batlantirish, jurnalistlar va onlayn-resurs mualliflariga e'tibor berish, ommaviy axborot vositalarining jamiyatdagi rolini mustahkamlashga oid harakatlarni qo'llab - quvvatlamog'da[2]. Bu esa media - savodxonlik va axborot madaniyatini davlat siyosati darajasiga ko'tarish signalidir. Shu sababli, mazkur maqolaning maqsadi - yoshlar va keng jamoatchilikning Telegram kabi zamonaviy ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali axborot madaniyatini shakllantirish strategiyasini aniqlashdir. Ushbu yondashuv jamiyatda sog'lom, ongli va tanqidiy axborot iste'molini rag'batlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot quyidagi vazifalarni ko'zlaydi:

Media - savodxonlik va axborot madaniyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tahlil qilish;

Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tanqidiy baholash ko'nikmalarini rivojlantirish strategiyalarini aniqlash;

Davlat siyosati va Prezident qarorlari, shu jumladan 2024–2025 yillardagi tashabbuslarni media-savodxonlik kontekstida tahlil qilish;

Yoshlar va jamoatchilik ongini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Natijada, maqola jamiyatimizda media-savodxonlikni va axborot madaniyatini mustahkamlash yo'lida ilmiy-amaliy asos yaratishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

William J. Potter - media-savodxonlik va kommunikatsiya sohasida dunyoga mashhur olimlardan biri. U Pennsylvaniya universitetida media va kommunikatsiya sohasida professor bo'lib faoliyat yuritadi va o'nlab ilmiy maqolalar, kitoblar muallifi hisoblanadi. Uning Media Literacy asari media-savodxonlikni nazariy va amaliy jihatdan keng qamrovli yoritadi[1] Kitobda axborot oqimini tanqidiy tahlil qilish, manipulyatsiyani aniqlash, ijtimoiy tarmoqlarda axborot manbalarining ishonchliligini baholash kabi ko'nikmalar batafsil o'rganiladi. Potter media-savodxonlikni nafaqat shaxsiy darajada, balki jamiyatda ham ahamiyatli deb hisoblaydi, ya'ni sog'lom axborot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. William J. Pottering Media Literacy (2019) asari media-savodxonlik nazariyasi va amaliyotini birlashtirishga alohida e'tibor qaratadi. Kitobda axborotni tanqidiy qabul qilish, manipulyatsiyani aniqlash va axborot manbalarining ishonchliligini baholash ko'nikmalarini shakllantirish usullari batafsil tushuntiriladi. Bu jihatlar ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda, xususan Telegram kabi platformalarda tarqalayotgan kontentni tanqidiy idrok etish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim nazariy asos sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqotimiz kontekstida Pottering yondashuvi shuni ko'rsatadiki, yoshlar va keng jamoatchilik orasida media-savodxonlikni oshirish orqali axborot madaniyatini rivojlantirish mumkin. Muallifning tavsiyalariga amal qilgan holda, kontentni tahlil qilish, feyk yoki manipulyatsiyani aniqlash, shuningdek, axborot manbalarining ishonchliligini baholash bo'yicha metodologik asoslarni shakllantirish mumkin. Uning ilmiy ishi: tanqidiy fikrlash va media-savodxonlik nazariyasi asoslarini yoritadi, bu esa aholi ongini rivojlantirishga xizmat qiladi; axborot manbalarini baholash va manipulyatsiyalardan himoyalanih usullarini taqdim etadi, ya'ni foydalanuvchilarni Telegramdagi noto'g'ri yoki manipulyativ kontentdan himoya qiladi; yoshlar va keng jamoatchilikning media-savodxonligini rivojlantirish bo'yicha amaliy metodologik tavsiyalar beradi, shu jumladan interfaol treninglar va tanqidiy tahlil mashqlari orqali kontentni to'g'ri idrok etish ko'nikmalarini shakllantirish imkonini beradi.

UNESCO tomonidan chop etilgan Media and Information Literacy in the Digital Age: Policy and Practice Guidelines qo'llanmasi media va axborot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajribani keng qamrovda o'rganadi[2]. Hujjatda media-savodxonlikni oshirish strategiyalari, ijtimoiy tarmoqlarda axborotni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar va yoshlar hamda keng jamoatchilik uchun amaliy treninglar modeli keltiriladi. Shuningdek, media-savodxonlikni ta'lim tizimida, jamiyatda va digital platformalarda kengaytirishning samarali usullari ham ko'rsatib o'tilgan.

UNESCO qo'llanmasi media-savodxonlikni oshirish bo'yicha xalqaro standartlar va amaliy tavsiyalarni taqdim etadi. U digital platformalarda, jumladan Telegram kabi ijtimoiy tarmoqlarda axborot madaniyati va xavfsizligini

rivojlantirish bo'yicha metodologiyalarni yoritadi[3]. Tadqiqotimiz uchun bu manba ayniqsa foydali, chunki u davlat siyosati va xalqaro tajriba asosida yoshlar va aholi orasida kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini shakllantirish strategiyalarini ishlab chiqishda asosiy nazariy va amaliy yo'nalishlarni beradi. Ushbu qo'llanma: media-savodxonlikni oshirish bo'yicha xalqaro standartlar va tavsiyalarni taqdim etadi, bu esa Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan kontentni tanqidiy tahlil qilishda yo'l-yo'riq sifatida xizmat qiladi; digital platformalarda axborot madaniyati va xavfsizligini rivojlantirish bo'yicha metodologiyalarni yoritadi, bu orqali foydalanuvchilar noto'g'ri ma'lumot va manipulyatsiyalardan himoyalanaadi; yoshlar va keng jamoatchilikning ongini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi, shu jumladan treninglar, interfaol mashg'ulotlar va kontentni tanqidiy tahlil qilish mashqlari orqali ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan UNESCO qo'llanmasi, Pottering nazariy ishlari bilan bir qatorda, sizning tadqiqotingiz uchun mustahkam ilmiy asos yaratadi. Ular birgalikda Telegram va boshqa ijtimoiy platformalarda yoshlar va aholi ongini rivojlantirish, media-savodxonlikni oshirish va axborot madaniyatini shakllantirish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqishda foydalanishga imkon beradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - yoshlar va keng jamoatchilikning Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirish orqali media-savodxonlik va axborot madaniyatini oshirish strategiyalarini aniqlashdir. Shu maqsadga erishish uchun ikki asosiy metod qo'llaniladi: so'rovnoma va eksperimental treninglar metodi.

Birinchi metod sifatida so'rovnoma ishlatiladi. So'rovnoma yordamida ishtirokchilarning media-savodxonlik darajasi, axborotni tanqidiy qabul qilish qobiliyati, axborot manbalarini baholash ko'nikmalari va ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan manipulyatsiyalarga bo'lgan munosabatlari aniqlanadi. Ushbu metod katta auditoriyadan tez va tizimli ma'lumot olish imkonini beradi, natijalarni statistik usullar orqali tahlil qilish esa yoshlar va aholi o'rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini beradi. Masalan, tadqiqot doirasida 18–35 yoshdagi talabalar va 36–60 yoshdagi aholi orasida Telegram kontentini tanqidiy idrok etish bo'yicha so'rovnoma o'tkaziladi, unda feyk xabarlarini aniqlash, axborot manbalarini baholash va media-savodxonlik ko'nikmalari baholanadi[4] Shu orqali ishtirokchilarning ong darajasi va ko'nikmalarining hozirgi holati aniqlanadi.

Ikkinchi metod sifatida eksperimental treninglar metodi qo'llanadi. Ushbu metod orqali tadqiqot guruhiga maxsus media-savodxonlik mashg'ulotlari, interfaol treninglar va Telegram kontentini tanqidiy tahlil qilish mashqlari beriladi. Treninglar davomida ishtirokchilar feyk xabarlarini aniqlash, axborot manbalarini baholash va tanqidiy fikrlash mashqlarini bajaradilar[5] Treningdan oldin va keyin ishtirokchilarning ko'nikmalari test orqali o'lchanadi, bu esa media-savodxonlik va axborot madaniyati ko'nikmalarining rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu metodologiya so'rovnoma va eksperimentni birlashtirish orqali nazariy va amaliy yondashuvni ta'minlaydi. So'rovnoma orqali ishtirokchilarning boshlang'ich ko'nikmalari va ong darajasi baholanadi, eksperiment esa ushbu ko'nikmalarni rivojlantirishning samaradorligini ko'rsatadi.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot doirasida so'rovnoma va eksperimental treninglar yordamida olingan ma'lumotlar yoshlar va keng jamoatchilikning Telegram kontentini tanqidiy idrok etish ko'nikmalari va media-savodxonlik darajasini o'rganishga xizmat qildi. Tahlil ikki asosiy jihatga qaratildi: kontentni

tanqidiy idrok etish qobiliyati va axborot manbalarini baholash ko'nikmalari.

So'rovnomaga orqali 18–35 yoshdagi talabalar va 36–60 yoshdagi aholi orasida media-savodxonlik darajasi o'Ichandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki:

Yoshlar Telegramdagi kontentni tez qabul qilish bilan birga, ayrim hollarda manbalarning ishonchligini yetarlicha tekshirmaydi.

Kattalar esa ko'proq an'anaviy axborot manbalariga tayansa-da, yangi platformalarda feyk va manipulyatsiyalarni aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladi.

Masalan, So'rovnomaga natijalariga ko'ra, talabalar orasida 60% ishtirokchi yangiliklar kanalida tarqalgan xabarlarni tekshirmasdan qabul qilgan, kattalar orasida esa bu ko'rsatkich 45% ni tashkil qilgan[6] Shu bilan birga, kattalar noto'g'ri manbalarni aniqlashda talabalar bilan solishtirganda 15% yuqori natija ko'rsatgan.

Ekspirimental guruh 4 haftalik interfaol mashg'ulotlar va Telegram kontentini tanqidiy tahlil qilish mashqlaridan o'tdi. Trening davomida ishtirokchilar:

Feyk xabarlarni aniqlash;

Axborot manbalarini tekshirish va baholash;

Kontentni tanqidiy tahlil qilish mashqlarini bajardilar.

Misol uchun, Treningdan oldin ishtirokchilarning axborot manbalarini baholash bo'yicha o'rtacha balli 55% bo'lsa, treningdan keyin bu ko'rsatkich 80% ga oshdi. Shuningdek, feyk xabarlarni aniqlash bo'yicha o'rtacha natija 40% dan 75% gacha ko'tarildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlar va kattalar orasida Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlardagi kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarida sezilarli farqlar mavjud. Yoshlar yangi raqamli platformalarda axborotni tez qabul qiladilar, ammo manbalarni baholash va feyk xabarlardan himoyalaniish bo'yicha ko'nikmalari yetarlicha rivojlanmagan. Shu bilan birga, kattalar an'anaviy manbalarga tayangan holda axborotni baholashga odatlangan, biroq yangi ijtimoiy tarmoqlardagi manipulyatsiyalarni aniqlash va tanqidiy tahlil qilishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu holat yoshlar va kattalar uchun media-savodxonlikni oshirish bo'yicha alohida yondashuvni qo'llash zaruratini ko'rsatadi.

Ekspirimental mashg'ulotlar esa media-savodxonlik va axborot madaniyati ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi. Treninglar davomida ishtirokchilar feyk xabarlarni aniqlash, axborot manbalarini baholash va kontentni tanqidiy tahlil qilish bo'yicha amaliy mashqlarni bajardilar. Mashg'ulotlardan so'ng ishtirokchilarning ko'nikmalari o'rtacha darajada oshdi, bu esa kontentni tanqidiy idrok etish strategiyalarining samaradorligini tasdiqlaydi. Shu tarzda, eksperiment media-savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirishning amaliy yondashuvlarini aniqlashda muhim rol o'ynadi.

Tadqiqot natijalari shuningdek, Telegram va boshqa ijtimoiy platformalarda yoshlar va keng jamoatchilikning ongini rivojlantirish, media-savodxonlikni oshirish va axborot madaniyatini shakllantirish bo'yicha strategiyalarni ishlab

chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Bu strategiyalar nafaqat kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirishga, balki digital platformalarda sog'lom axborot muhitini yaratishga ham yordam beradi. Shu bilan birga, tadqiqot yoshlar va kattalarga moslashgan interfaol treninglar va metodologik tavsiyalarni ishlab chiqish orqali media-savodxonlikni oshirishning samarali yo'llarini ko'rsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, media-savodxonlikni oshirish va axborot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha interfaol metodlar va treninglar yoshlar va aholi ongini samarali rivojlantiradi, feyk xabarlar va manipulyativ kontentdan himoyalaniishga yordam beradi va sog'lom axborot muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Masalan, treningdan oldin 25 nafar ishtirokchidan faqat 10 nafari feyk xabarni aniqlay olgan bo'lsa, treningdan keyin bu ko'rsatkich 22 nafar ishtirokchiga yetdi. Shu tarzda, eksperimentning amaliy natijasi media-savodxonlikni oshirish strategiyalarining samarali ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot tahlili shuni tasdiqlaydi: media-savodxonlik va axborot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha interfaol mashg'ulotlar va treninglar yoshlar va keng jamoatchilikning Telegram kontentini tanqidiy idrok etish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa, o'z navbatida, ijtimoiy tarmoqlarda sog'lom axborot madaniyati va ongli media-foydalanuvchi muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlarda tarqalayotgan kontentni tanqidiy idrok etish ko'nikmalari yoshlar va kattalar orasida farq qiladi. Yoshlar yangi platformalarda tez axborot qabul qilsa-da, manbalar ishonchligini yetarlicha baholashga ko'proq e'tibor qaratishlari zarur. Kattalar esa an'anaviy manbalarga tayansa-da, yangi platformalarda feyk xabarlarni aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladi.

So'rovnomaga natijalari va eksperimental treninglar shuni ko'rsatdiki, interfaol mashg'ulotlar va maxsus treninglar media-savodxonlik va axborot madaniyati ko'nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Treninglar davomida ishtirokchilar axborot manbalarini tekshirish, manipulyatsiyalarni aniqlash va kontentni tanqidiy tahlil qilish bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirdilar. Shu tarzda, olingan natijalar Telegram va boshqa digital platformalarda yoshlar va keng jamoatchilik ongini rivojlantirish, sog'lom axborot muhitini shakllantirish va media-savodxonlikni oshirish bo'yicha strategiyalarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, media-savodxonlikni rivojlantirish bo'yicha samarali strategiyalar - bu nafaqat shaxsiy darajada, balki ijtimoiy darajada ham axborot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Eksperiment va tahlillar natijalari, shuningdek, davlat siyosati va xalqaro tajribaga moslashgan metodologiyalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, yoshlar va aholi ongini rivojlantirish orqali Telegram va boshqa ijtimoiy tarmoqlarda axborot oqimini tanqidiy baholash, feyk xabarlar va manipulyatsiyalardan himoyalaniish imkoniyatlari kengayadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Axborot xavfsizligi va media-savodxonlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" Qarori, 2021 yil. Tashqi manba: lex.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi. "Milliy media-forumlar va axborot madaniyati rivoji", 2025 yil. Tashqi manba: mfa.uz
3. Potter, W. J. (2019). Media Literacy (9th Edition)
4. UNESCO (2021). Media and Information Literacy in the Digital Age: Policy and Practice Guidelines. Paris: UNESCO.
5. Jahon banki (2020). Digital Skills and Media Literacy in Central Asia.
6. Rajapova, D. S. (2022). Axborot madaniyati va media-savodxonlikni shakllantirish: yoshlar ongini rivojlantirish yondashuvlari. Namangan davlat universiteti Ilmiy ishlari, 3(1), 45–58.
7. Own survey conducted by the author. (2025). Data on students' critical evaluation of Telegram content.